

Edgar Josef Korherr, Roman Murawski

Katecheza w Austrii

Collectanea Theologica 45/3, 183-194

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EDGAR JOSEF KORHERR, WIEDEN

KATECHEZA W AUSTRII

Kiedy po II wojnie światowej zaczęto w Austrii na nowo organizować działalność katechetyczną* — była ona podczas wojny w większości przypadków zabroniona¹ — starano się nawiązać do tradycji katechetycznej czasów przedwojennych. W powszechnym wówczas użyciu był katechizm z roku 1930 ułożony w formie pytań i odpowiedzi i tzw. *Leo-Bibel*² — historia biblijna, zawierająca parafrazowane perykopy ze Starego i Nowego Testamentu oraz dodatek z historii Kościoła.

Ważnym wydarzeniem dla rozwoju katechezy w Austrii był pierwszy powojenny ogólnoaustriacki zjazd katechetyczny, który odbył się we Wiedniu w 1951 roku³. Zebrani na nim katecheci w liczbie 900 zdali sobie jasno sprawę z głębokich przemian teologicznych i socjologicznych, jakie dokonały się w czasach powojennych. Domagały się one innej i odmiennie ukształtowanej katechezy. Punktem odniesienia dla tej odnowy stała się bogata spuścizna ruchu odnowy formalno- i materialno-kerygmaticznej.

Co się tyczy ruchu odnowy formalno-kerygmaticznej, posiadającej już wtedy pięćdziesięcioletnią historię, to dopiero teraz zaczęły owocować i przenikać do szerokiego kręgu katechetów idee Wilhelma Pichlera i innych katechetów tego okresu: powiązanie katechezy z rokiem kościelnym; powiązanie katechizmu z Biblią; zrozumienie, że katecheza to coś więcej niż luźne zestawienie poszczególnych elementów występujących w procesie nauczania, że posiada ona także swoją własną wewnętrzną strukturę. Wielki renesans zaczęła przeżywać *Książeczka do nauki religii* Wilhelma Pichlera⁴. Od roku 1912, kiedy to po raz pierwszy zaprezentował ją autor na międzynarodowym kongresie katechetycznym we Wiedniu, aż do 1972 roku osiągnęła ona niezliczoną

* Tekst wykładu wygłoszonego dnia 23 kwietnia 1974 r. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

¹ Por. K. Rudolf, *Aufbau im Widerstand*, Salzburg 1947.

² *Biblische Geschichte*, wyd. przez Österreichische Leo-Gesellschaft, Wien¹ 1924. Autorami są: J. Döllner, Th. Innitzer i E. Tomek.

³ *Katechetische Besinnung*, wyd. Erzbischöfliches Amt für Unterricht und Erziehung, Wien 1951; F. M. Willam, *Katechetische Erneuerung*, Innsbruck-Wien 1946.

⁴ W. Pichler, *Katholisches Religionsbüchlein*, Wien¹ 1912. Ostatnie wydanie tej książeczki ukazało się w 1971.

ilość wydań oraz została przetłumaczona na ponad 60 języków. Posługiwano się nią w Austrii niemal powszechnie do ostatnich lat. W latach zaś pięćdziesiątych stała się ona podstawą i wzorem dla dwóch nowych katechizmów o rozwiniętych jednostkach lekcyjnych.⁵

Również katechetyczna metoda aż do 1968 roku nosiła na sobie ślady ruchu formalno-kerygmatycznego. Każda katecheza musiała posiadać podobną dydaktyczną strukturę co *Książeczka do nauki religii* Pichlera, to jest przebiegać według trzech stopni. Naczelną zasadą tej metody była pogładowość. Nawiązując do myślowego dziedzictwa scholastyki i opierając się na wskazaniach, jakich udzielił katechetom w tej sprawie wielki pedagog Otto Willmann, wychodzono ze słusznego założenia, iż każde poznanie musi się rozpoczynać od zmysłów. W oparciu o tę zasadę starano się więc, aby punktem wyjścia każdej katechezy było pogładowe opowiadanie (przedstawienie), z którego wyprowadza się następnie definicje katechizmowe (wyjaśnienie). Poznana i przyswojona treść powinna pobudzić także wolę. W katechezie odpowiadał temu trzeci stopień, czyli zastosowanie. Pod wpływem ruchu odnowy materialno-kerygmatycznej zmieniło się jedynie uzasadnienie tej dydaktycznej trójczłonowości. Sama budowa katechezy pozostała bez zmian. Jeśli przedstawiciele ruchu formalno-kerygmatycznego odwoływali się do argumentów psychologicznych (zmysły — rozum — wola), to obecnie uzasadniano tę metodę argumentami teologicznymi. Istota bowiem orędzia chrześcijańskiego domaga się, aby ono było: 1) przepowiadane, 2) rozważane i 3) urzeczywistniane. Wychodząc z tych założeń doszedł Günther Weber⁶ do następującego podziału katechezy: przepowiadanie — rozważanie — urzeczywistnianie.

Ruch materialno-kerygmatyczny, który zapoczątkował w Innsbrucku jezuita Josef Andreas Jungmann, nie znalazł niestety w austriackich podręcznikach do nauki religii zbyt wielkiego odbicia. Odzwierciedla go najpełniej tzw. *Zielony katechizm*⁷, który jednak w Austrii nie doczekał się urzędowego zatwierdzenia.

Ruch odnowy materialno-kerygmatycznej przyniósł nam bardzo bogatą literaturę katechetyczną. Inspiruje ona jeszcze i dzisiaj praktykę katechetyczną w Austrii. W sposób szczególnie należy tu wspomnieć o bogatym piśmiennictwie Klemensa Tilmanna⁸. W Austrii natomiast przyczynił się do rozpowszechnienia tych idei profesor katechetyki z Grazu — Georg Hansemann⁹.

Podstawowa teza ruchu materialno-kerygmatycznego, mianowicie że katecheza jest przede wszystkim przepowiadaniem, zachowuje jeszcze dzisiaj w Austrii, w przeciwieństwie do katechetycznego środowiska zachodnio-nie-

⁵ *Katechismus der katholischen Religion*, wyd. Erzbischöfliches Amt für Unterricht und Erziehung, Wien¹ 1958; J. Klement, *Katholischer Katechismus*, Wien¹ 1958.

⁶ G. Weber, *Religionsunterricht als Verkündigung*, Braunschweig 1961.

⁷ *Katechismus für die Katholischen Bistümer Deutschlands*, Freiburg-München 1955.

⁸ Zob. dla przykładu K. Tilmann, *Stauen und Erfahren als Wege zu Gott*, Einsiedeln-Zürich-Köln 1968; tenże, *Die Führung zu Busse, Beichte und christlichem Leben*, Würzburg 1961; tenże, *Wie spricht man heute mit der Jugend über Gott und Religion*, *Christlich-pädagogische Blätter* 83(1970) 58 nn. Por. K. Tilmann, *Jak mówić z młodzieżą o Bogu i religii?* *Collectanea Theologica* 41(1971) z. 1, 25—38; tenże, *Wychowanie religijne dawniej i dziś*, *Collectanea Theologica* 41(1971) z. 2, 29—42.

⁹ Zob. serię wydawniczą pt. *Botschaft und Lehre* wyd. przez Instytut Katechetyczny Uniwersytetu w Grazu pod redakcją G. Hansemanna, Graz 1961 nn.

mieckiego, swoją zasadniczą wartość. Synody diecezjalne w Austrii bardzo silnie wyakcentowały w swych dokumentach ten właśnie moment. O nauce religii pojmowanej wyłącznie jako przekaz informacji niewiele się jeszcze w Austrii mówi.

Od początku mniej więcej lat sześćdziesiątych daje się zauważyć w niemieckiej literaturze katechetycznej pluralizm katechetycznych ujęć. Każdy z tych kierunków wywarł również jakiś wpływ na katechezę i na nowe podręczniki do nauki religii w Austrii. Jednakże z wyjątkiem „egzygetyzującej katechezy” w ujęciu Alberta Höfera¹⁰ żadna z tych orientacji nie uzyskała w Austrii nigdy dominującego charakteru.

1. Katecheza oparta na analizie tekstu biblijnego

Od około 1960 roku zaczęły przenikać do katechezy na obszarze języka niemieckiego nowe impulsy, których źródłem była tzw. nowa egzegeza biblijna i jej naukowe osiągnięcia. Powstał nowy typ katechezy, mianowicie katecheza oparta na analizie tekstu biblijnego (*textorientierter Religionsunterricht*). Nie bez wpływu na powstanie i rozwój tego typu katechezy było zetknięcie się z ewangelicką katechezą biblijną. Głównymi autorami, którzy przyczynili się do przeniesienia tych orientacji na teren katechezy, byli: Bruno Dreher¹¹, Hubertus Halbfas¹² i Albert Höfer¹³. W oparciu o te tendencje, aby katechezę jak najściślej oprzeć na krytycznie przebadanym tekście biblijnym, powstały w roku 1968 w Austrii nowe plany katechetyczne¹⁴ i nowe podręczniki do nauki religii¹⁵.

Charakterystyczną właściwością tej katechezy jest nie tylko jej powiązanie z wynikami naukowej egzegezy, lecz także przystosowanie rodzajów literackich Biblii do określonego wieku i uwarunkowanych tym wiekiem zdolności poznawczych katechizowanych. Podstawowym kryterium wyboru treści katechetycznych stanowią tu dane psychologii rozwojowej. W związku z tym zostały przeniesione w nowym planie i w nowych podręcznikach do nauki religii takie rozdziały, jak Rdz 1—11, przypowieści Jezusa itp. z niższych oddziałów do wyższych klas szkoły podstawowej (13—14 lat). Wydaje się bowiem, iż tego rodzaju peryskopy są rozumiane przez młodsze dzieci w sposób zbyt realistycz-

¹⁰ Zob. A. Höfer, *Biblische Katechese*, 2 tomy, Salzburg¹ 1965—1966; tenże, *Die Heilige Schrift in der Schule*, Graz 1965; tenże, *Glaubensbuch* 5, 6, 7, 8, Wien-Graz 1968.

¹¹ Por. B. Dreher, *Zur Geschichte des Biblischen Unterrichts*, Freiburg 1957; tenże, *Einführung in die Auswahlbibel „Gott unser Heil“*, Freiburg-Basel-Wien 1967; tenże, *Zeuge des verborgenen Gottes*, Graz-Wien-Köln 1970.

¹² H. Halbfas, *Der Religionsunterricht*, Düsseldorf 1965.

¹³ A. Höfer, *Biblische Katechese*, dz. cyt.; tenże, *Handeln aus dem Glauben*, Salzburg 1971; tenże, *Lebensfragen — Glaubensfragen*, 2 tomy, Salzburg 1971.

¹⁴ *Österreichischer Rahmenplan für Volksschulen*, wyd. Katechetisches Institut Wien und Religionspädagogisches Institut Graz, Wien 1968; por. także J. E. Korherr — H. Fink, *Neue Schwerpunkte der Katechese in der Volksschule*, Wien 1970; E. Wagner — H. Fink, *Handbuch zum Glaubensbuch 2*, Wien 1973; K. Finger, *Handbuch zum Glaubensbuch 3*, Wien 1972; tenże, *Handbuch zum Glaubensbuch 4*, Wien 1971; A. Höfer, *Der neue Religionsunterricht*, Graz-Wien-Köln 1972.

¹⁵ A. Höfer, *Glaubensbuch 5, 6, 7, 8*, dz. cyt.; K. Finger, *Glaubensbuch 4*, Wien 1971; tenże, *Glaubensbuch 3*, Wien 1972; E. Wagner, *Glaubensbuch 2*, Wien 1973; H. Diestler, *Glaubensbuch 1*, Wien 1974.

ny. Nie powinno się ich zatem przekazywać w sposób bezkrytyczny każdemu wiekowi, lecz dopiero wtedy, kiedy rozwinęły się już odpowiednie przesłanki psychologiczno-rozwojowe dla ich właściwego zrozumienia, jak na przykład zdolność rozróżniania między historycznie i światopoglądowo uwarunkowaną osnową treści a jej kerygmatyczną wypowiedzią. W katechezie tej nie daje się także zauważyć tradycyjnego podziału na Biblię i naukę katechizmu. Oba momenty katechetycznego przekazu są tu z sobą ściśle powiązane.

Katecheza według tych podręczników odstępuje również od „historyczno-zbawczej” linii reprezentowanej przez Pichlera w jego *Książeczce do nauki religii*. Myślą przewodnią rocznego cyklu katechetycznego nie jest więc kolejność wydarzeń występująca w Biblii (Stworzenie — Stary Testament — Chrystus — Historia Kościoła), lecz wyodrębnione zespoły opowiadań, które są przekazywane dzieciom w zależności od ich psychologiczno-rozwojowej sytuacji (Dawid, Mojżesz, Abraham itp.) I tak na przykład cykl opowiadań o Mojżeszku podaje się dzieciom dopiero w wieku 8—9 lat, to znaczy dopiero wtedy, kiedy są już zdolne przeżyć swą przynależność do grupy klasowej oraz odczuć potrzebę kierownictwa osób spoza kręgu rodzinnego.

2. Katecheza doświadczenia

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych katecheci w całej Europie zaczęli sobie coraz bardziej uświadamiać, że przepowiadanie wiary musi być zawsze w jakimś stopniu wyznaczone przez jego odbiorców. Już bowiem w Nowym Testamencie spotykamy się z faktami świadczącymi o tym, że gminy same, w zależności od sytuacji w jakiej się znajdowały, określały sposób, formę, ujęcie i strukturę przepowiadania¹⁶.

Poważne uwzględnienie sytuacji odbiorców w posłudze słowa, co zostało już także teologicznie uzasadnione¹⁷, przyczyniło się do zmiany poglądów na temat miejsca rzeczywistości ziemskiej w katechezie. Jest ona bowiem czymś więcej niż samą tylko analogią, punktem dojścia czy też miejscem zastosowania katechezy. Rzeczywistość ziemska i ludzkie doświadczenia stanowią przedmiot samej katechezy. Potwierdził to również kard. Wright w przedmowie do *Ogólnego dyrektorium katechetycznego*, zaznaczając, iż jest to ważny i jak najbardziej uzasadniony postulat katechetyczny naszych czasów.

Egzystencjalna, antropologicznie ukierunkowana katecheza przyjmuje obecnie w Austrii różne formy realizacji:

a) Plany nauczania usiłują zawsze najpierw ustalić psychologiczną sytuację określonego wieku (np. rozpoczynający naukę szkolną — potrzeba bezpieczeństwa; trzecia klasa — potrzeba klasowego koleżeństwa) a następnie przedstawiają treści katechetyczne jako pochodzącą od Boga interpretację i oświecenie tej podstawowej sytuacji życiowej. W sposób szczególny staje się widoczne to przejście od katechezy opartej na analizie tekstu do katechezy zorientowanej ku uczniom i ich problemom, kiedy się porówna pierwsze wydanie podręcznika na klasę VIII Alberta Höfera¹⁸ z jego drugim wydaniem¹⁹ lub też kiedy się zestawi podręczniki tego samego autora używane

¹⁶ Dla przykładu por. A. Exeler, *Der Fragehorizont des heutigen Christen und der Bibelunterricht*, w: *Katechese im Zeichen christlicher Weltoffenheit*, wyd. E. F e i f e l, Donauwörth 1968.

¹⁷ Por. P. Schoonenberg, *Offenbarung und Erfahrung*, *Christlich-pädagogische Blätter* 83(1970) 234 nn.; A. Exeler, *Katechese, Ankündigung einer Botschaft — Interpretation von Erfahrungen?*, *Christlich-pädagogische Blätter* 83(1970) 241 nn.

¹⁸ *Biblische Katechese*, dz. cyt.

¹⁹ *Glaubensfragen — Lebensfragen*, dz. cyt.

obecnie w Austrii z ich najnowszym opracowaniem przeznaczonym dla Republiki Federalnej Niemiec²⁰.

b) W szkołach, do których uczęszczają uczniowie powyżej lat 14 (szkoły średnie, szkoły zawodowe, roczniki politechniczne) nabierają coraz większego znaczenia takie tematy, jak: pokój, rodzina, potrzeba określenia samego siebie itp. Równocześnie od strony metodycznej idzie z tym w parze coraz większe wykorzystanie tekstów literackich²¹ i różnych środków audiowizualnych.

c) Specjalną formę „katechezy doświadczenia” stanowi w Austrii program nauczania przeznaczony na pierwsze cztery klasy szkoły podstawowej, który został wydany w roku 1968 przez Wiedeński Instytut Katechetyczny. Nie został on powszechnie wprowadzony do użytku, lecz tylko *ad experimentum*. Nosi on urzędowy tytuł *Schulversuchsrahmenplan* i nazywany jest także *Zitta-Plan* od nazwiska jego głównego autora, wiedeńskiego katechety, Piotra Zitta. Uwzględnia on bardziej od oficjalnego planu nauczania sytuację dziecka i większy nacisk kładzie na wprowadzenie dziecka do społeczności parafialnej.

3. Katecheza indukcyjna

Pewne przejście od katechezy opartej na analizie tekstu biblijnego do katechezy doświadczenia stanowi tzw. „katecheza indukcyjna” (*induktive Katechese*) Bruno Drehera, który od roku 1968 aż do swojej śmierci w roku 1972 był profesorem katechetyki na uniwersytecie wiedeńskim. Zabiegał on usilnie o to, aby w katechezie, zanim przedstawi się biblijne treści, uwzględniano zawsze aktualną sytuację katechizowanego i przeżywane przez niego problemy, na które to miejsce w Biblii udziela odpowiedzi. Zdaniem autora adresat katechezy i jego życie wyznaczają w sposób istotny taki czy inny przebieg katechezy. Z tego też powodu katechezy nie należy zbyt jednostronnie opierać na materiale i treści nauczania, lecz układać ją w oparciu o problemy przeżywane przez katechizowanych. Myśli Drehera wywarły w Austrii wielki wpływ na katechezę dla młodzieży szkół zawodowych²² i na katechezę dorosłych²³.

4. Katecheza skierowazna na rozwiązywanie problemów

Z wymienionymi w punkcie 3 i 4 postulatami wiąże się pewien typ katechezy, który w katechetycznej literaturze niemieckiej otrzymał nazwę: *problemorientierter Religionsunterricht*. Można zauważyć jej istnienie także w Austrii. Dla ścisłości trzeba jednak dodać, iż katecheza austriacka była zawsze bardziej zwrócona ku problemom katechizowanych aniżeli biblijna katecheza w Niemczech zachodnich. Czyniła to jednakże w sposób umiarkowany. Katecheci austriaccy bronili się zawsze usilnie przed tym, aby z problemów uczniów nie czynić wyłącznego przedmiotu nauczania katechetycznego. Również i dzisiaj usiłuje się w nauce religii w Austrii w sposób rozważny uwzględniać problemy przeżywane przez ludzi i dać im odpowiednie miejsce w katechezie. Jako przykład takiego ukierunkowania katechezy należy wskazać na wydany ostatnio nowy podręcznik do nauki religii na IV klasę szkoły podstawowej²⁴.

²⁰ A. Höfer, *Religionsbuch* 5, 6, 7, 8, Donauwörth 1973.

²¹ Por. B. Dreher, *Theaterdienst des Katechetischen Institutes Wien*, wydawany w formie manuskryptu począwszy od 1972.

²² Por. B. Dreher, *Berufsschulkatechesen*, Graz-Wien-Köln 1969.

²³ B. Dreher — K. Lang, *Theologische Erwachsenenbildung*, Graz-Wien-Köln 1969.

²⁴ K. Finger, *Glaubensbuch* 4, dz. cyt.

5. Katecheza przekazująca informacje religijne

Katecheza, o której tu mowa, pragnie na pierwszym miejscu przekazywać rzeczową informację religijną (*informativer Religionsunterricht*). Powstała ona w łonie zachodnoniemieckiego Kościoła ewangelickiego. Można ją również spotkać w Szwecji pod nazwą „obiektywnej katechezy” (*objektiver Religionsunterricht*). Aby ją dobrze zrozumieć, należy na nią spojrzeć w kontekście sytuacji, jaka panuje w tym względzie w Republice Federalnej Niemiec. Mniej więcej od około 1968 roku zaczęło tam narastać pytanie dotyczące uprawnień Kościołów do udzielania nauki religii w szkołach. Nieco upraszczając można tę sprawę przedstawić w następujący sposób: czy wobec państwa stojącego na gruncie świeckości da się w ogóle uzasadnić, a jeśli tak, to w oparciu o jakie przesłanki, uprawnienia Kościołów do wykonywania swej misji przepowiadania wiary w szkołach państwowych? Niektórzy autorzy zajmujący bardzo skrajne stanowisko, jak np. Hubertus Halbfas²⁵, odmawiają tego uprawnienia Kościołowi. Usiłują oni uzasadnić istnienie nauki religii w szkole od strony zadań szkoły. Zadaniem szkoły — zdaniem tych autorów — jest nie tyle prowadzenie dzieci do określonej wiary, ile raczej zapoznanie ich z zachodnią kulturą, do której także i chrześcijaństwo należy oraz udzielenie im oparcia i pomocy w dążeniu do określenia siebie i uzyskania pełnej osobowej autonomii (katecheza emancypacyjna i terapeutyczna — *emanzipatorischer und therapeutischer Religionsunterricht*)²⁶.

W katolickim środowisku Republiki Federalnej Niemiec było to zagadnienie żywo dyskutowane na synodzie. Wyniki tej dyskusji można sprowadzić do następujących punktów:

a) Należy odróżnić między szkolną nauką religii a katechezą kościelną udzielaną w parafii.

b) Dokonując powyższego rozróżnienia należy pamiętać, że chodzi tu nie o istotne różnice, lecz o różnice stopnia, nie tyle o wykluczające się cele i treści, ile o takie czy inne akcenty uwarunkowane sytuacją. Także i dla szkolnej nauki religii punktem odniesienia musi być teologia określonego wyznania oraz Kościoła. Jest ona więc w zasadzie wyznaniowa.

c) Sytuacja szkolna powinna być miarodajna dla nauki religii nie tylko w zakresie metody, lecz także w określeniu celów. Szkolna nauka religii nie może w takim samym stopniu co katecheza parafialna służyć kościelnej socjalizacji dzieci, a wobec bardzo zróżnicowanych pod względem religijnym grup uczniów nie może stawiać sobie za cel — doprowadzenia ich do pełnego i właściwego aktu wiary (zakłada on zawsze jakieś odniesienie się do wspólnoty kościelnej). W przeciwnym razie stawiałoby się nauczycieli religii w sytuacji bardzo trudnej, żądając od nich czegoś, co przekracza ich realne możliwości.²⁷

W Austrii tego rodzaju rozważania i argumenty podejmowane były na łamach czasopism i dzienników dotychczas bardzo rzadko. Nie znalazły one zresztą żadnego głębszego oddźwięku zarówno u wierzących jak i osób stojących z dala od Kościoła.

6. Tak zwana „katecheza polityczna”

Politycznej katechezy nie należy mieszać z katechezą politykującą. Jej powstanie wiąże się z tzw. „teologią polityczną”. Pragnie ona w sposób krytyczny ustosunkować się do społeczeństwa oraz przyczynić się do poprawy warun-

²⁵ H. Halbfas, *Aufklärung und Widerstand*, Düsseldorf 1971.

²⁶ Por. F. Roth, *Therapeutischer Religionsunterricht*, *Christlich-pädagogische Blätter* 87(1974) 206 nn.

²⁷ D. Rhoden, *Schulischer Religionsunterricht in kirchlicher (Mit)Verantwortung*, *Christlich-pädagogische Blätter* 87(1974) 178 nn.

ków społecznych²⁸. Należy jednak przy tym zaznaczyć, że katecheza zawsze znajdowała się i znajduje w jakiejś relacji do społeczeństwa. Historycznie można stwierdzić istnienie różnorodnych form tego odniesienia się do społeczeństwa: skrajne ujęcia oscylują między przystosowaniem się do każdorazowego systemu społecznego a jego krytycznym odrzuceniem. Postawa pierwsza miała miejsce w Austrii za czasów monarchii, a swój punkt szczytowy osiągnęła podczas epoki józefinizmu. Dzisiaj nie ma już więcej sojuszu między tronem a ołtarzem ani też nie ma mowy o jedności państwa i Kościoła. Owe historyczne stosunki, kiedy to Habsburgowie uważali się za opiekunów Kościoła, należą bezpowrotnie do przeszłości. Między państwem a Kościołem istnieją obecnie stosunki partnerskie. Społeczności religijne posiadają w Austrii publiczne prawa. Sprawy, które w równej mierze dotyczą Kościoła i państwa, jak na przykład sprawa nauki religii w szkole, są regulowane przez konkordat i specjalne ustawy (ustawa dotycząca nauki religii w szkole z roku 1949, nowelizowana w roku 1957 i 1962).

Dzięki partnerskim stosunkom między Kościołem a państwem nauka religii w Austrii nie jest przedmiotem sporów. Austriacka katecheza kroczy jeszcze w tym względzie po tradycyjnej drodze. Tendencje, aby w katechezie znalazła swe odbicie krytyka społeczeństwa, jak to widzimy w Ameryce Południowej lub też w katechezie z Isolotto, nie dają się jeszcze w Austrii zauważyć. Przyszłość pokaże, czy jest to sytuacja zdrowego spokoju czy też duchowego znużenia.

7. Katecheza oparta na badaniach „curriculum”

Ostatnie dwa lata przyniosły nam zupełnie nową orientację w katechezie. W odróżnieniu od koncepcji katechetycznych przedstawionych wyżej, powstaje obecnie katecheza oparta na badaniach tzw. *curriculum* (*curricular bestimmter Religionsunterricht*).

W światowej pedagogice religijnej zajmują problemy tzw. *curriculum* coraz więcej miejsca. Przez *curriculum* rozumie się za Saul B. Robinsonem i Doris Knab²⁹ plan nauczania, który jest wypracowany i uzasadniony na drodze empiryczno-naukowej oraz wyznaczony przez cele uczenia się. Podczas gdy tradycyjne plany nauczania polegały głównie na podawaniu treści nauczania, to *curriculum* polega na podawaniu celów uczenia się. Przy czym samo uczenie się bierze się tu w znaczeniu poszerzonym i pojmuje się je jako zmianę postępowania w określonej dziedzinie. Katecheza jest więc rozumiana jako proces uczenia się, za pomocą którego uczeń dochodzi do przekształcenia swego postępowania w dziedzinie poznawczej, uczuciowej lub pragmatycznej. To zmienione postępowanie, które dzięki procesowi uczenia się ma być osiągnięte i skontrolowane (np. powtórzenie jakiegoś miejsca z Biblii, ustalenie rodzaju literackiego itp.) określa się jako cel uczenia się (w odróżnieniu od celu nauczania) i osiąga się za pomocą szeregu mniejszych kroków uczenia się. Planowanie więc nauki religii opartej na *curriculum* rozumie się jako planowanie procesu uczenia się. Mamy tu do czynienia z tzw. „operacyjnością” celów uczenia się, jeśli one przez zaplanowaną aż do najmniejszego detalu operację mogą zostać przetworzone w szereg następujących po sobie kroków uczenia się.

Tego rodzaju pracy nie można dokonać w pojedynkę. Zakłada ona analizę psychologiczną (ustalenie aktualnych i przyszłych potrzeb uczniów), teologiczną (ustalenie struktury treści), dydaktyczną i metodyczną. Opracowanie ja-

²⁸ F. Roth, *Politische Katechese*, Christlich-pädagogische Blätter 87(1974) 80 nn.

²⁹ S. B. Robinson, *Bildungsreform als Revision des Curriculum*, Neuwied 1967; D. Knab, *Curriculumforschung und Lehrplanreform*, w: *Neue Sammlung*, 1969 (9) 169 nn.; G. Stachel, *Curriculum und Religionsunterricht*, Zürich-Einsiedeln-Köln 1971.

kiejś części *curriculum* nosi nazwę „projektu lekcyjnego”, natomiast zespół ludzi, który taki projekt opracowuje, nazywa się „grupą projektującą”. Przy opracowywaniu projektów kładzie się wielki nacisk na kontrolę i wypróbowanie. I tak przy ogłaszaniu każdego projektu podaje się, na jakiej liczbie uczniów został on wypróbowany (stan przebadania).

Na obszarze języka niemieckiego (Austria, Szwajcaria, RFN i NRD) ogłoszono ostatnio kilkaset projektów. W Austrii istnieją obecnie dwie grupy projektujące, jedna w Wiedniu, druga w Salzburgu. Opracowane w Austrii projekty są za każdym razem publikowane w jedynym austriackim czasopiśmie katechetycznym „Christlich-pädagogische Blätter”³⁰.

Opracowywanie projektów lekcyjnych we Wiedniu koncentruje się na wypracowaniu *curriculum* dla niższych klas szkół średnich, w Salzburgu natomiast przedmiotem analogicznych badań są klasy szkół podstawowych.

Katecheza oparta na badaniach *curriculum* stanowi płaszczyznę, na której spotykają się dziś z sobą katechetyka i pedagogika świecka. Owocem tego spotkania jest większe zwrócenie uwagi w katechezie na technologię nauczania. Przede wszystkim usiłuje się dziś bardziej niż dotychczas wykorzystać środki audiowizualne (przeźrocza, filmy, taśmy magnetofonowe, płyty, radio, telewizję, flanelografię itp.), które oferuje się katechetom nie tyle oddzielnie, ile w postaci całych zestawów (*Medien-Verbund-System*).

Jedną z form tego systemu oferowania środków audiowizualnych w postaci tzw. zestawów — jest teczka środków nauczania (*teaching-package*). Pierwsza tego rodzaju teczka została niedawno temu wydana przez Wiedeński Instytut Katechetyczny. Zawiera ona różne środki audiowizualne na temat Mszy św. dla pierwszych czterech klas szkoły podstawowej (flanelografię, taśmy magnetofonowe lub płyty, kwestionariusze do pracy w grupach, przeźrocza, zeszyty dla uczniów z tekstami, dwa programy nauczania)³¹.

Inną formą tego systemu był przeprowadzony za pośrednictwem austriackiego radia kurs teologicznego kształcenia dorosłych. Pod hasłem *Dlaczego wierzyć?* nadano wiosną 1974 roku w regularnych odstępach czasu serię audycji radiowych. Dla zainteresowanych słuchaczy tym kursem były do dyspozycji arkusze testowe, kwestionariusze i korekty. Oprócz tego zorganizowano na temat nadanych audycji radiowych wieczory dyskusyjne we wszystkich austriackich parafiach. Ta forma katechezy dorosłych (ujęta właśnie w *Medien-Verbund-System*) miała nadzwyczajny sukces: wzięło w niej udział 93 tysiące osób!

8. Nauczanie programowane i katecheza

Ostatnio powstała we Wiedniu grupa robocza zajmująca się przystosowaniem katechezy do tzw. nauczania programowanego. Istota tego systemu polega na ułożeniu specjalnego programu uczenia się, dzięki któremu uczeń przyswaja sobie treść nauki w dużej części sam, za pomocą odpowiednich książek, arkuszy pracy i — maszyn. Nad ułożeniem i zaprogramowaniem treści, które uczeń ma sobie przyswoić, pracuje zespół specjalistów. Asymilacja tych treści przez ucznia przedstawia się jako długi proces, podzielony na logicznie uporządkowane mniejsze jednostki (kroki uczenia się). Uczeń aktywnie posuwa się naprzód od jednego kroku uczenia się do następnego, przy czym może on za każdym razem sam sprawdzić wyniki swych rozwiązań poprzez tzw. sprzężenie zwrotne (*feedback*), znajdujące się na odwrotnej stronie arkusza, dzięki czemu

³⁰ Dla przykładu por. Projektgruppe Wien, *Versöhnung — Vergebung*; Projektgruppe Salzburg, *Befreiung*, oba projekty w *Christlich-pädagogische Blätter* 85(1972) 258 nn. i 311 nn. Inne projekty tamże, w następnych rocznikach.

³¹ *Lehrmittelpaket „Die Heilige Messe” für die 1.—4. Schulstufe*, München² 1974.

jego proces uczenia się zostaje jeszcze bardziej wzmocniony (*reinforcement*). Dla nauki religii ukazało się ostatnio już kilka takich programów uczenia się. Zostały one umieszczone w niedawno opublikowanym *Praktycznym słowniku pedagogiki religijnej i katechetyki*³².

9. Podsumowanie

Jeśli spojrzymy na katechezę w Austrii poprzez wymienione wyżej różne typy katechez³³, to można o niej powiedzieć, że postępuje ona stosownie do słów Pisma św.: „wszystko badajcie, a co szlachetne — zachowujcie” (1 Tes 5, 21). W katechetyce austriackiej daje się zauważyć żywe uczestnictwo w ogólnokościelnym ruchu katechetycznym. Charakterystyczne jest przy tym dla katechetów austriackich dążenie, aby kroczyć drogą wyśrodkowaną i umiarkowaną. Wydaje się, iż nie leży w ich psychice popadanie w skrajności. Wspomniane wyżej typy katechez istniejące w Austrii nie wykluczają się wzajemnie. Granice między nimi są bardzo płynne. Rozumiemy je raczej jako biegunowo przeciwne przejawy względnie składniki występujące w każdej katechezie. Rozwój katechez jest procesem żywym, w którym raz ten raz inny moment dochodzi bardziej do głosu.

Patrząc realistycznie na katechezę w Austrii należy jeszcze uzupełniająco dodać, że jak wszędzie na świecie, tak i u nas istnieje pewna przepaść między teorią a praktyką. Nie wszystko, co teoretycy uważają za prawidłowe i ważne, jest w pożądanym stopniu przyjmowane i realizowane. Także w Austrii istnieje proces sekularyzacji, który przyczynia się do wyobcowania wielu młodych ludzi z życia kościelnego. Dzisiaj staje się rzeczą coraz bardziej widoczną, że tylko to może być przedmiotem owocnej katechez, co przeżywa i czego doświadcza dziecko w łonie wierzącej i praktykującej społeczności. Z tego też powodu obok katechez dla dzieci i młodzieży, zarówno szkolnej jak i parafialnej (przyjmuje ona różne formy „godzin wiary”), kładzie się coraz większy nacisk na organizowanie katechez dla dorosłych. Jedną z form tej katechez jest tzw. „katecheza rodziców”. Polega ona na czynnym wciągnięciu rodziców w zakres katechez parafialnej, zwłaszcza w przygotowanie dzieci do I Komunii św.³⁴ Katecheza pierwszokomuniijna prowadzona przez rodziców odbywa się zarówno w parafii jak i w mieszkaniach rodzin. Instytut Katechetyczny w Wiedniu zorganizował w roku 1973 specjalny kurs katechetyczny dla rodziców, na którym oprócz impulsów do tej pracy otrzymali oni także przygotowane dla nich specjalne pomoce i materiały. Ten kurs cieszył się niezwykłą frekwencją. Znalazł on także żywy oddźwięk w parafiach.

10. Przedstawiciele katechetycznego ruchu i planowania

Przedstawiciele katechetycznego planowania pojmują swe funkcje dzisiaj nieco inaczej niż dawniej: uważają siebie nie tyle za przełożonych, prawodawców katechetów, ile raczej za tych, których zadaniem jest służyć katechetom i przychodzić im z pomocą. Do tych, którzy pracę katechetyczną w Austrii inspirowują, koordynują i są za nią odpowiedzialni należą:

1) Katedry katechetyki i pedagogiki religijnej na uniwersytetach w Wiedniu, Grazu, Salzburgu i Innsbrucku. W Innsbrucku wykłada się katechetykę w ramach ogólnej teologii pasterskiej, na pozostałych zaś uniwersytetach istnieją odrębne katedry katechetyki.

³² J. E. Korherr — G. Hierzenberger, *Praktisches Wörterbuch der Religionspädagogik und Katechetik*, Wien 1973, 585 nn.

³³ Opis różnych typów katechez podają „Christlich-pädagogische Blätter” począwszy od zeszytu 1/1974 w specjalnym dziale pt. *Spektrum des Religionsunterrichtes*.

³⁴ Por. literaturę podaną w przypisie 36.

2) Kościelne instytuty katechetyczne względnie instytuty religijno-pedagogiczne we Wiedniu i Grazu.

3) Akademie religijno-pedagogiczne (zakłady zajmujące się kształceniem etatowych katechetów świeckich) we Wiedniu, Grazu i Schwazu (Tyrol). Obecnie jest zatrudnionych w Austrii około 3 tysięcy katechetów świeckich.

4) Diecezjalne urzędy szkolne. W każdej diecezji istnieje specjalny referent do spraw szkolnych. Jemu podlegają wszystkie sprawy związane z nauczaniem religii w szkołach. On jest także odpowiedzialny za plany nauczania i książki do nauki religii na terenie swego kraju związkowego.

5) Sprawy katechezy parafialnej podlegają w większości przypadków diecezjalnym referatom duszpasterskim.

6) Praktyczna realizacja zadań katechetycznych spoczywa na katechetach i to zarówno duchowych (około 40 procent) jak i świeckich (około 60 proc.). Wśród tych ostatnich mamy katechetów pełnoetatowych — przeważnie w szkołach podstawowych oraz katechetów zaangażowanych do pracy katechetycznej na pół etatu — głównie w szkołach średnich, którzy uczą religii dodatkowo, obok innego przedmiotu szkolnego. Aby ich odpowiednio przygotować do tej pracy, zostały dla nich zorganizowane na wydziałach teologicznych specjalne kursy z pedagogiki religijnej.

11. Podręczniki do nauki religii

Między 1970 a 1974 rokiem wprowadzono w Austrii do nauki religii dla obu poziomów szkoły podstawowej (*Volks- und Hauptschule*) oraz dla V, VI i VII klas gimnazjalnych nowe podręczniki do nauki religii. Znamienne dla tych wszystkich podręczników jest to, iż obok ścisłych treści religijnych podają one także wiele przykładów zaczerpniętych z życia uczniów i literatury (te ostatnie przede wszystkim w podręcznikach dla klas gimnazjalnych). Są one więc nie tylko katechizmami w ścisłym tego słowa znaczeniu, lecz także książkami podającymi wiele różnych tekstów, które mają uczniów inspirować do różnorodnych i samodzielnych działań.

Pod adresem tych podręczników, zwłaszcza ich profilu i układu, wysunięto wiele zastrzeżeń. Wielu obawia się rozwodnienia i spłylenia treści wiary. Ze strony czynników oficjalnych i odpowiedzialnych za ich wydanie odpowiada się, iż obecnie podręcznik do nauki religii ma trochę inną funkcję do spełnienia niż tradycyjny katechizm. Jest on tylko jednym obok wielu innych środków w katechizacji dzieci i młodzieży. Na podręczniki do nauki religii należy zawsze patrzeć poprzez kontekst żywej katechezy. Na ogół jednak panuje przekonanie, że istotne postulaty wypływające z przekazu wiary są we wspomnianych podręcznikach w wystarczającym stopniu uwzględnione.

Dyskusje te przyczyniły się do wyjaśnienia jeszcze innej kwestii, mianowicie roli, jaką w nauczaniu katechetycznym spełniają dokładnie określone treści nauczania. Uświadomiono sobie, że teologicznie ściśle zdefiniowane prawdy wiary nie mogą być przez dzieci tak rozumiane, jak są one pojmowane przez teologów. Pod określeniem „jeden Bóg w trzech Osobach” może sobie małe dziecko — od strony teologicznej — zupełnie coś niewłaściwego i fałszywego wyobrazić. Zwrócił już uwagę na ten problem więcej niż jedno pokolenie wstecz znany austriacki pedagog religijny Michael Pfliegler³⁵.

Autorzy nowych podręczników do nauki religii ciągle zaznaczają, iż jest rzeczą niemożliwą a nawet niewskazaną, aby w podręcznikach na określony wiek przedstawiać za każdym razem całą prawdę. Tego nie czyniły także daw-

³⁵ Por. M. Pfliegler, *Der Religionsunterricht*, 3 tomy, Innsbruck-Wien-München 1935; por. także R. Murawski, *Das katechetische Wirken Michael Pflieglers*, rozprawa doktorska, Roma 1970.

ne katechizmy. Określenia prawd wiary, jakie one podawały, były raczej wyborem lub przykładowym wyjaśnieniem. W oparciu o te obserwacje ograniczają się też często nowe podręczniki do tego, aby na określony wiek szkolny przedstawić tylko jeden aspekt omawianej prawdy. I tak na przykład przy omawianiu chrztu w I i II klasie szkoły podstawowej podkreśla się jedynie włączenie do Kościoła i połączenie z Chrystusem, podczas gdy inne aspekty tego tematu (jak np. grzech pierworodny) podaje się dzieciom do wiadomości w późniejszych klasach, kiedy zaistnieją ku właściwemu ich zrozumieniu odpowiednie przesłanki. Podobnie w katechezie o Mszy św. w klasach I i II szkoły podstawowej uwypukla się przede wszystkim sam moment uczy, a dopiero w starszych klasach (V i VI) przedstawia się Mszę św. jako ofiarę.

Godny zaznaczenia jest jeszcze fakt, iż w Austrii otrzymuje każde dziecko bezpłatnie obok innych podręczników szkolnych także książkę do nauki religii.

Obok podręcznika do nauki religii stosuje się w nauczaniu katechetycznym wiele innych pomocy, przede wszystkim zaś środki audiowizualne.

12. Uwagi końcowe

Jak wynika z tego, co zostało dotychczas powiedziane, katecheza w Austrii jest silnie związana ze szkołą. Z wyjątkiem obowiązkowych szkół zawodowych i to tylko w siedmiu krajach związkowych, nauka religii jest we wszystkich innych szkołach, od klas przedszkolnych aż do akademii pedagogicznych (w tych ostatnich zamiast nauki religii wykłada się pod nadzorem Kościoła pedagogikę religijną) przedmiotem obowiązkowym. Istnieje w Austrii możliwość wymeldowania się z nauki religii. Mogą to uczynić rodzice w stosunku do swych dzieci, które jeszcze nie ukończyły 14 roku życia lub sami uczniowie po ukończeniu 14 lat. Mimo tej ewentualności korzysta z nauki religii ponad 95 procent katolickich dzieci w szkołach podstawowych, a w szkołach średnich przeciętnie około 90 procent.

Silne powiązanie katechezy ze szkołą stwarza też niemałe problemy. Ponieważ zdecydowana większość uczniów bierze udział w nauce religii, bardzo zróżnicowany jest też ich poziom życia religijnego, który przynoszą z sobą do szkoły. Wielu uczniów poddanych jest procesowi sekularyzacji i wyobcowania z Kościoła. Dlatego też w wielu przypadkach katechizacja w szkole ma charakter prekatechezy. Tak istotne zadanie katechetyczne jak włączenie dziecka do społeczności kościelnej jest w ramach szkoły tylko w niewielkim stopniu osiągalne. Tym bardziej godnym ubolewania jest fakt, iż pozaszkolna katecheza w parafii obejmuje tylko niewielką ilość ochrzczonych dzieci i to stale się zmniejszającą. We wsiach o silnej katolickiej tradycji dosyć często rezygnuje się z niej w ogóle. We wielu innych miejscowościach sprowadza się ona tylko do przygotowania dzieci do pierwszej Komunii św., pierwszej spowiedzi i sakramentu bierzmowania. Czynniki odpowiedzialne za katechezę w Austrii zdają sobie bardzo jasno sprawę z tego, iż problemu katechezy parafialnej nie można w ten sposób rozwiązać. Tradycyjna forma katechezy parafialnej, która w wielu przypadkach była niedoskonałym naśladownictwem katechezy szkolnej, okazuje się już od dłuższego czasu niewystarczająca. Z tego też powodu szuka się nowych form i nowych dróg dla katechezy. Ostatnio mamy do zanotowania kilka nowych inicjatyw w tym względzie. Chciałbym tu zwrócić uwagę dla przykładu na niektóre spośród nich, jak: katechetyczne popołudnia³⁶,

³⁶ Dla przykładu zob. P. Zitta, *Katechetische Nachmittage*, Christlich-pädagogische Blätter 82(1969) i 83(1970); Teampfarre Machstrasse, *Wie die Erstkommunion in der Pfarre vorbereiten?* Graz-Wien-Köln 1970; P. Platz, *Erstkommunionunterricht in der Pfarre*, Wien² 1974 (manuskrypt).

próby organizowania kursów medytacji dla dzieci³⁷. Oprócz tego podejmuje się coraz większe wysiłki, aby nabożeństwom liturgicznym dla dzieci i młodzieży przywrócić właściwe katechetyczne znaczenie³⁸. Jednakże wiele spośród wspomnianych inicjatyw ma jeszcze charakter lokalny i zależy w dużym stopniu od gorliwości duszpasterzy.

Przed katechezą austriacką stoi wiele poważnych zadań. Jednym z nich jest nadanie nabożeństwom liturgicznym dla dzieci i młodzieży charakteru przepowiadania. Związanych jest z tym wiele problemów, które co prawda nie są ściśle i wyłącznie natury katechetycznej, jednakże katechezy w taki czy inny sposób dotyczą. Udział dzieci i młodzieży w nabożeństwach liturgicznych obniża się nieustannie. Składa się na to wiele przyczyn. Obok takich, których źródłem jest współczesne życie rodzinne (niedzielne wycieczki, obojętność wielu rodziców itp.), najważniejszym jednak powodem tego zjawiska jest to, iż w wielu miejscowościach nie potrafiono znaleźć dla nich jeszcze właściwej formy liturgicznej. Może nadejść czas, kiedy nabożeństwa liturgiczne będą jedynym miejscem kontaktu dziecka z Kościołem. Takie perspektywy zarysowują się coraz wyraźniej wobec tendencji zmierzających do wprowadzenia całodziennego szkolenia. Gdy zaś te zamierzenia przyjmą realny kształt, katecheza będzie niemożliwa do przeprowadzenia w swej dotychczasowej i tradycyjnej formie. A nawet gdyby do tego nie doszło, to i tak wobec silnego powiązania katechezy z szkołą jest rzeczą niesłychanie trudną wypełnienie wszystkich zadań katechetycznych bez odniesienia jej do liturgii.

Innym bardzo ważnym postulatem jest zawodowe i duchowe kształcenie katechetów. Gdy chodzi o katechetów świeckich, to bardzo szczęśliwe i skuteczne rozwiązanie tego problemu znaleziono w akademiach religijno-pedagogicznych, których już kilka powołano do życia. Katechetyczna formacja księży przedstawia się dziś wprawdzie dużo lepiej niż dawniej, ale potrzebuje ona jeszcze większej intensyfikacji. Panuje na ogół powszechne przekonanie, iż w przyszłości punkt ciężkości przesuwać się raczej będzie z kształcenia katechetów na ich dalsze i późniejsze doksztalcanie. Wymagane jest jasne zaplanowanie tej pracy jak i koordynacja wszystkich istniejących inicjatyw (katechetyczne grupy robocze, zjazdy, kursy katechetyczne itp.) na płaszczyźnie ogólnoaustriackiej. W roku 1974 zostały podjęte już pierwsze próby w tym względzie. Przy czym uświadomiono sobie bardzo wyraźnie, iż to doksztalcanie katechetów musi objąć nie tylko ich stronę zawodową, lecz także duchową.

Im gruntowniejsze jest planowanie i studiowanie katechetycznych problemów, tym większego znaczenia nabiera stara katechetyczna prawda: „Nie katechizm i metoda są najważniejsze, lecz żarliwi katecheci” oraz: „Żadna wirtuozeria techniki nauczania nie jest w stanie obudzić wiary w dziecku. Wiara jest dziełem Boga. Duch Boży zaś tchnie tam, gdzie chce” (Karl R a a b).

tlumaczył ks. Roman Murawski SDB, Warszawa

³⁷ P. Platz, *Meditationsstage für Kinder*, Christlich-pädagogische Blätter 87(1974) 183 nn.

³⁸ Por. opracowane przy współudziale Instytutu Katechetycznego we Wiedniu, *Richtlinien Gottesdienst mit Kindern*, wyd. Deutscher Katechetenverein München und Liturgisches Institut Trier, 1972.